

Juryverslag architectenselectie Bibliotheek++ Utrecht

Al eeuwenlang is het Utrechtse Smakkelaarsveld een kruispunt van wegen, een plek van passanten. In de Gouden eeuw werd hier, ter hoogte van de toenmalige Catharijnepoort, de Leidse Vaart aangelegd. De nieuwe vaarroute was een onderdeel van het uitbreidingsplan van Hendrik Moreelse. Mede dankzij nieuwe jaagpaden betekende deze nieuwe vaarweg een aanzienlijke verkorting van de reistijd per trekschuit naar het westen. Het Leidseveer en de daarbij gelegen Smakkelaarsbrug groeiden uit tot een belangrijk verkeers- en handelsknooppunt: hier kwamen de Leidse Vaart, de Vleutensewetering en de Utrechtse singel samen. Het verhaal gaat dat op deze plek met behulp van zandlopers het tempo van de aan- en afvoer van de handelswaar werd bepaald. In de omliggende cafés dobbelden ("smakten") de schippers om trekpaarden en vracht. De buurt was vol leven en beroering. Moreelse wilde Utrecht aantrekkelijker maken voor kooplieden en andere ondernemers. Via de handel moest de bedrijvigheid in de stad aangejaagd worden. Maar ook verfraaiing van de stad was voor Moreelse een belangrijk motief. Leven en beroering is hier alleen maar toegenomen. Met de sloop van het vroegere Stationsgebied en de bouw van Hoog Catharijne zijn in de vorige eeuw bijna onomkeerbare stappen gezet. Het leven is hier letterlijk omhoog getild. Ondanks zijn ligging nabij de binnenstad is het op de grond geen prettige verblijfsplek, maar vooral een knoop van allerlei infrastructuur: bussen, auto's, en sneltrams. Wie niet uitkijkt, loopt grote kans te worden aangereden. Het is er druk, chaotisch en er zijn héél veel fietsen. De gebouwen aan weerskanten bestaan uit anonieme plinten waar niets te beleven valt. De enigen die hier nog graag verblijven zijn daklozen en junkies, wat het Smakkelaarsveld het predikaat 'sociaal onveilig' heeft opgeleverd.

Het spreekt voor zich dat de gemeente Utrecht nu, als onderdeel van een grootscheepse vernieuwing van het stationsgebied, energie gaat steken in de verbetering van het Smakkelaarsveld. Zoals gezegd is het historisch gezien altijd een belangrijke plek geweest, waar de toegang tot de historische stad gesitueerd was. Archeologen verwachten hier oude restgeulen van de Rijn aan te treffen, misschien met bewoningssporen vanaf de Romeinse tijd. Velen zullen zich nog herinneren hoe aan dit plein tot in de jaren zeventig het geliefde gebouw De Utrecht stond, een kloek art nouveau kantoor. Dat maakte in 1974 tot veler verdriet plaats voor Hoog Catharijne en het Smakkelaarsveld werd gedegradeerd tot restgebied.

Het toekomstbeeld dat door de gemeente is opgesteld maakt met de komst van Bibliotheek++ aan deze treurige situatie een einde. Het woord (bibliotheek) en het beeld (film) komen hier samen in een levendig gebouw dat nieuwe betekenis zal geven aan deze plek en de omliggende stad. De plinten van Hoog Catharijne worden tot leven gewekt, de singels en de Leidsche Rijn worden opnieuw opengelegd en krijgen typisch Utrechtse werven. De verkeersstromen worden gereorganiseerd en er komt een echt groen stadspark. Kortom: het Smakkelaarsveld wordt weer een geliefd deel van de binnenstad in plaats van een perifere rommelzone.

Het is belangrijk om te benadrukken dat deze ambitie aan het ontwerp van de Bibliotheek++ zeer hoge eisen stelt, die zelfs op het eerste gezicht tegenstrijdig kunnen lijken.

- Plus Plus staat voor een groot programma, met niet alleen een bibliotheek, maar ook een Artplex oftewel een Filmhuis, mogelijk het Utrechts Centrum voor de Kunsten, 120 woningen, een parkeergarage, fietsenstalling en een dubbele doorgang voor de bus en tram. Dit programma (groot 45.000 m²) moet gerealiseerd worden op een beperkte

footprint, om een groen park van redelijk formaat te kunnen inrichten aan de voet van het gebouw.

- Het gebouw moet de verschillende functies afleesbaar maken en ze vervolgens tot een geheel smeden in een herkenbare vorm.
- Het gebouw moet visueel een landmark worden, maar het moet ook een vanzelfsprekend onderdeel van de stad worden en niet een los object dat bijdraagt aan de fragmentatie van dit gebied.
- Het gebouw moet helpen met het herstel van de belangrijke verbindingen en de samenhang in dit deel van de stad. Dus ook hoe het gebouw de openbare ruimte om zich heen organiseert is belangrijk en hoe het de kwaliteit van groen, water en kade verbetert.
- Het gebouw moet een alzijdige oriëntatie krijgen, op de begane grond vooral gericht op het park en de kade van de Leidsche Rijn, terwijl het zich als volume dient te verhouden tot de bredere omgeving: de overkant van het spoor, de binnenstad en het nieuwe Muziekpaleis.
- Het gebouw dient het HOV tracé op te nemen en daar ook nog een meerwaarde aan te geven.
- Het gebied moet levendig en stedelijk worden door het toevoegen van stedelijke functies, maar ook sociaal veilig.

Hiermee is in grote lijnen de complexiteit van de opgave geschetst en zijn ook de belangrijkste punten voor de beoordeling van de architectenvisies door de jury gegeven. Het is een complexe opgave met vele facetten, die samen nog n t geen onmogelijke opgave vormen, maar wel zeer hoge eisen stellen aan de integraliteit van het ontwerp.

De externe juryleden complimenteerden de opdrachtgever die het aandurfde zo'n complex programma op een nog veel complexere plek te projecteren; dit is beslist niet de makkelijkste keus. Het zal bovendien in de komende jaren nog de nodige extra energie en aandacht vergen om alle ambities ook daadwerkelijk waar te kunnen maken. De juryleden zijn er echter van overtuigd dat dit uiteindelijk zal lonen.

Hoe heeft het beoordelingsproces plaatsgevonden?

Het gaat hier om een Europese aanbesteding, waarvoor de inschrijving in februari 2008 werd geopend aan de hand van criteria opgesteld door de gemeente Utrecht. De gemeente had ook de stedenbouwkundige randvoorwaarden geformuleerd en de ambities voor de Bibliotheek+++. 43 bureaus meldden zich tijdig aan. 9 vielen er af omdat ze niet voldeden aan de criteria van bewezen bekwaamheid en ervaring met vergelijkbare projecten. De overige 34 werden aan de jury voorgelegd. De jury bestond uit 7 leden:

- Bert Dirrix, supervisor Stationsgebied
- Edwin Oostmeijer, projectontwikkelaar
- Henk Camping, directeur van filmcentrum 't Hoogt en van het toekomstige Artplex
- Harm Janssen, wethouder Stationsgebied Utrecht
- Hans van Soelen, directeur van de Bibliotheek Utrecht
- Michelle Provoost, architectuurhistoricus
- Voorzitter was Bob van Reeth, voormalig Vlaams Rijksbouwmeester en architect van de Mariaplaats en het Bolwerk in Utrecht.

In de eerste bijeenkomst koos de jury uit de 34 inschrijvingen de 7 bureaus die wij kwalitatief het beste en interessantste vonden en waarvan wij zeer benieuwd waren hoe zij de opgave zouden benaderen. De selectie beperkte zich niet tot één school of stroming, maar er komen een aantal verschillende architectonische posities naar voren. Zo viel er ook echt iets te kiezen in de volgende ronde. De selectie bestond daarnaast uit een mix van gevestigde namen en jongere bureaus.

De 7 architectenbureaus kregen 6 weken de tijd om met een visie te komen en die werden op 23 mei gepresenteerd. De jury hecht eraan haar enorme waardering uit te spreken voor de passie en de bevoegenheid waarmee alle architecten aan het werk zijn gegaan. Het was een groot voorrecht om alle inspanningen te mogen aanschouwen en beoordelen. Op basis van de zeven presentaties werd een voorlopige voorkeur geformuleerd. Hierbij was een overschrijding van de footprint, waar 4 van de 7 bureaus zich aan bezondigden, geen doorslaggevend diskwalificerend argument; wel is steeds de vraag gesteld hoe de architect zijn/haar visie binnen de vastgestelde footprint dacht op te lossen en de overtuigingskracht van dat antwoord is wél meegewogen.

Om een weloverwogen beslissing te kunnen nemen was een periode van drie weken bedenktijd ingepland. In die periode konden wij ook de reacties tot ons nemen die naar voren werden gebracht door bewoners op de tentoonstelling van de plannen in de Centrale Bibliotheek, de site CU2030, in de media en op de uitstekende Bouwput blog op internet. Al deze reacties leverde extra stof voor onze discussie. Eind juni heeft de jury tenslotte haar definitieve keuze bepaald.

Thema's

Uiteindelijk is er een aantal aspecten geweest die voor de jury uit het hele eisenpakket het meest doorslaggevend was. Ze passeren hierna de revue, zonder dat aan de volgorde een hiërarchische betekenis kleefde.

De openbare ruimte en het groene park/3XN

Het groen houden van het Smakkelaarsveld is voor de stad een groot goed en dat de burgers het daarmee eens zijn bleek nog eens uit de bewonersreacties en de reactie van de Wijkraad Binnenstad, die onderstreepte dat er niet nog meer groen afgeknabbeld zou mogen worden. In de 7 visies werden zeer verschillende voorstellen gedaan voor de relatie tussen het gebouw en de omliggende openbare ruimte.

De visie van 3XN werd door de jury gewaardeerd vanwege zijn feestelijke, transparante uitstraling. De uitgesproken, sculpturale vorm en het 'doortrekken' van het park in de gevel van het gebouw zijn aspecten die door de inwoners van Utrecht als zeer positief werden gezien. De plaatjes waren dan ook zeer aantrekkelijk. Maar het is natuurlijk de taak van een jury om door die mooie plaatjes heen te kijken, en scherp te analyseren wat deze visie werkelijk betekent voor het gebruik van het gebouw en de openbare ruimte en voor de vormgeving van deze plek in de stad.

Zo zag de jury andere aspecten van dit ontwerp: de onderdoorgang voor de bus en tram is in de visie getekend als een elegante lichte tunnel, maar loopt een zeer groot risico om een sociaal onveilige, unheimische plek te worden. Het concept van dit gebouw bleek daarnaast niet overtuigend te realiseren binnen de gestelde hoogte en footprint, zodat het echt zou ingrijpen op de grootte van het gewenste groene park. Tenslotte stelde de jury ook vraagtekens bij de voorgestelde organisatie binnen in het gebouw: hoewel de getekende hal als ontmoetingsplek voor de verschillende gebruikersgroepen een zekere aantrekkingskracht heeft, is het gevolg ervan ook dat het gebouw vrij introvert is: er zijn geen entrees of terrasjes langs de kade van de

Leidsche Rijn en het voorgestelde doortrekken van het park vond de jury niet overtuigend uitgewerkt. Door het naar binnen halen van het stedelijk leven is dit type gebouw juist wat niet moet op deze plek: activiteiten moeten niet zoals in Hoog Catharijne, naar binnen worden getrokken, maar de openbare ruimte moet gereanimeerd worden. Kortom het goede gebouw op de verkeerde plek.

Sociale veiligheid/VMX

Om van het Smakkelaarsveld opnieuw een levendige plek in de binnenstad te maken, is het belangrijk dat de nieuwe bibliotheek de ruimte om zich heen helpt organiseren op een manier die de sociale veiligheid bevordert. Dat is moeilijk op een plek die zo zeer door infrastructuur en verkeersstromen wordt bepaald. Om deze puzzel op te lossen werden door de architecten allerlei mogelijkheden aangedragen voor de combinatie van stedelijk programma en openbare vervoerslijnen.

De meest radicale keuze werd gemaakt door VMX. Hun analyse van de opdracht en hun inzicht in de situatie maakte indruk op de jury. Hetzelfde gold voor de vorm waarin zij het programma hadden gegoten: een 'capsule' waaruit twee identieke vormen zijn gesneden die, een kwart slag ten opzichte van elkaar gedraaid, de binnenruimtes van de bibliotheek en de woningen vormen. De ruimtelijke kwaliteit van deze ruimtes was niet moeilijk voorstelbaar. Waardering had de jury ook voor de integratie van de verschillende functies, die toch op een heldere manier georganiseerd waren en voor de flexibiliteit en de variatie in de woningtypes. Dat deze visie toch terzijde gelegd moest worden lag aan de keuze die was gemaakt om de infrastructurele drukte op het maaiveld op te lossen door het gebouw in zijn geheel op te tillen. In een andere situatie was dit wellicht voorstelbaar geweest, maar op deze plek, met alle risico's van sociale onveiligheid, vond de jury deze keuze onverdedigbaar. De ruimte onder het gebouw overtuigde niet als een prettige verblijfsplek en gaf geen vertrouwen dat het Smakkelaarsveld op deze manier een door iedereen druk gebruikt park wordt.

Duurzaamheid/Claus en Kaan

Een van de logische eisen aan de Bibliotheek++ is dat het een duurzaam gebouw wordt, het moet zowel energiezuinig zijn als een bijdrage leveren aan de leefbaarheid. Ook hierop zijn de visies beoordeeld. De bureaus gaven verschillende aanzetten om het belang van duurzaamheid te vertalen in hun gebouwen.

Claus en Kaan had een zeer uitgesproken plan om het gebouw duurzaam te maken. Door middel van zonne-energie en een energiecentrale die frituurvet uit restaurants en cafetaria's in de omgeving hergebruikt kan het gebouw zelf energie opwekken, waardoor een hoge duurzaamheidsnorm gehaald wordt.

Hun visie richtte zich op het creëren van een sterk en rustgevend beeld, dat zich vooral richtte op de zijde van de binnenstad, waar het bakstenen volume uitkraagt en met een groot venster in de richting van Vredenburg kijkt. Afgezien van de waardering die de jury had voor de vormgeving, bestonden er ook twijfels in hoeverre de sculptuur ook daadwerkelijk een sculptuur zou blijven als in de gevels bijvoorbeeld ook de ramen waren getekend voor de bovenliggende woningen. Ook bestonden er zorgen over de voorgestelde synergie tussen verschillende gebruikers, die niet uitgewerkt was, de aansluiting van het gebouw op het maaiveld, en de ene centrale entree die vanuit gebruikseisen en gebruik van de kade niet voor de hand ligt.

Wonen/BIG

Het was een opmerkelijke keuze om ook woningen onderdeel uit te laten maken van het programma. Op deze plek in de binnenstad is het toevoegen van woningen zeer waardevol voor de leefbaarheid en de levendigheid van het Smakkelaarsveld.

Vrijwel bij alle bureaus (behalve bij Search) werd gekozen voor een horizontale opdeling van het gebouw waarbij de woningen op de toplagen van het gebouw terechtkomen. Dikwijls was dit afleesbaar aan de buitenzijde van het gebouw: de woningen als 'kroonlijst' op het gebouw. Een bijzondere oplossing was gekozen door het Deense bureau BIG. Zij interpreteerden het programma als een reeks cirkels voor de diverse functies, en vertaalden die vervolgens vrij letterlijk naar een gebouw dat bepaald wordt door een verzameling opgestapelde cirkelvormige plateaus. Dat leidde tot een veel transparantie binnen het gebouw en een binnenplaats met rondom de bibliotheekbalkons en de hangende tuinen van de woningen; een bijzonder en poëtisch beeld. Over het hieruit resulterende externe beeld was de jury minder enthousiast; het levert een ongedifferentieerd blok op, dat door zijn introvertie weinig tot geen interactie aan kan gaan met de omgeving of daaraan kan bijdragen.

Ikoon/DOK

In de ambities van de gemeente is duidelijk geformuleerd dat de Bibliotheek ++ een cultureel icoon moet worden. Alle bureaus namen deze wens serieus en kwamen met aantrekkelijke of soms zelfs spectaculaire vormen. De jury heeft echter gemeend dat juist een integrale en intelligente benadering waarin alle aspecten en complicaties van het programma zijn meegenomen het onderscheidende aspect moet zijn; de icoonwaarde, hoe belangrijk ook, is daarvan slechts één onderdeel.

De visie van DOK architecten presenteerde de jury met een beeld dat onmiddellijk charmeert; het roept associaties op –voor de een met art nouveau architectuur, voor de ander met een stadion–, maar hoe dan ook blijft het op je netvlies hangen. Toch is dat niet genoeg. Niet alleen bleef de jury twijfels houden over de realiseerbaarheid van het gesuggereerde elegante beeld en de aantrekkelijkheid van de woningen achter de organische constructie, ook was met name de interne organisatie en de synergie van de verschillende functies niet overtuigend. Ook bleef de vraag open of een in formele zin autonoom object als dit een vanzelfsprekend onderdeel kan worden van zijn omgeving.

Synergie tussen de verschillende onderdelen/Search

Zoals in de bespreking van de andere visies ook al steeds naar voren komt is een van de grote opgaven in de realisatie van de Bibliotheek++ natuurlijk de manier waarop de verschillende programma's zo georganiseerd worden binnen een volume dat een synergie bereikt kan worden tussen de bibliotheek, het filmhuis en de woningen.

De visie van Search leverde een verrassende visie op deze synergie. In een aansprekende 'gespleten' vorm werd een hechte verknoping voorgesteld van de gebruiksfuncties, met name door de woningen aan de buitenzijde te leggen en de bibliotheek aan weerszijden van de centrale inkeping in het gebouw. De klassieke typologie van de bibliotheek met boekenwanden in een monumentale hal kreeg hiermee een interessante moderne interpretatie met vele ruimtelijke kwaliteiten.

Ook in deze visie was echter een keus gemaakt die een onoverbrugbaar obstakel vormt: de organisatie van de bibliotheek over zes verdiepingen zorgt voor grote praktische bezwaren en

inflexibiliteit, doordat de bibliotheekvloeren soms onaanvaardbaar smal worden. Ook bestond er twijfel over het nut van de synergie tussen woningen en bibliotheek.

Overige thema's/Rapp+Rapp

Hoewel ook een aantal van de andere voorstellen van hoge kwaliteit waren, wisten te verleiden en interessante oplossingen boden was de keuze toch niet moeilijk.

Rapp+Rapp had de visie die niet alleen het beste voldeed aan de zwaarwegende eisen, maar die bovendien ook steeds sterker het hart van de jury wist te veroveren.

Terwijl andere ontwerpen voor de Bibliotheek++ direct charmeerden maar bij nader inzien veel van hun glans verloren, ging dat bij Rapp+Rapp precies andersom.

Hun visie begon met een fragment uit de film uit *Der Himmel über Berlin* van Wim Wenders. In dit fragment dolen twee engelen rond in de imposante bibliotheek van Berlijn waar zij de gedachten en verlangens van de mensen om hun heen opvangen. Engelen in een bibliotheek, als thuisplaats van letter en geest. Rapp+Rapp laat zien dat ze de complexe puzzel kunnen oplossen, niet door te beginnen met een aanlokkelijke schets of een verleidelijke buitenkant, maar door de meest wezenlijke gebruikswensen punt voor punt te analyseren en in een aansprekende, bruikbare vorm te vertalen. Analyse en verbeelding gaan hierbij hand in hand. Kortom: met deze visie wordt een uitstekend weerwoord gegeven op de weerbarstigheid van zowel de plek als de opgave.

Dat geldt voor alle eerder genoemde aspecten die de jury belangrijk vond in de beoordeling. De inpassing van het HOV traject leidt hier daadwerkelijk tot een meerwaarde doordat het traject is vormgegeven als een route die via glazen wanden zicht heeft op het interieur van de bibliotheek, waardoor ook de veel buspassagiers uitgenodigd worden het gebouw te bezoeken. De verkeersbaan die dwars door het gebouw loopt is door Rapp+Rapp omschreven als de hindernis die de twee koningskinderen Woord en Beeld van elkaar scheiden om elkaar boven te ontmoeten. De organisatie van de bibliotheek is in de visie van Rapp+Rapp niet alleen logistiek goed doordacht, maar ook ruimtelijk ingenieus. De synergie met het filmhuis krijgt vorm in een grand café aan de Leidsche Kade, waar de entree van Artplex en haar 'reclamezuil' met bewegende beelden ook 's avonds zorgt voor een levendige uitgaanssfeer. De entree van de bibliotheek aan het Smakkelaarsveld animeert deze zijde en sluit op een vanzelfsprekende manier aan op het park. De woningen op de toplagen liggen rond een groene tuin en zijn met hun erkers aan de buitenzijde beschermd tegen het geluid van het spoor en het verkeer.

Behalve technische aspecten van duurzaamheid is in deze visie ook nagedacht over de materialisatie van het gebouw, die rekening houdt met een mooie veroudering. De sociale veiligheid is goed doordacht, wat vooral doorklinkt in de manier waarop het gebouw op het maaiveld aansluit.

De verschillende onderdelen van het programma zijn afleesbaar in het exterieur en vormen samen een statig en kloek icoon, zonder behaagziek of schreeuwerig te worden. Het is een gebouw dat zowel heel moderne als heel klassieke elementen in zich heeft en daarmee van alle tijden is.

Door niet vanuit de vorm, maar vanuit de inhoud te vertrekken heeft Rapp+Rapp de jury overtuigd. Het was voor ons duidelijk dat dit ontwerp niet direct de publiekslieveling zou zijn. Uit de publieksreacties bleek dat sommigen het een keuze van het verstand vonden, en niet van het hart. Wij hebben er echter alle vertrouwen in dat ook de bewoners van Utrecht in toenemende mate gecharmeerd zullen raken van dit gebouw en de kwaliteiten ervan zullen inzien. Het moet

natuurlijk geen verstandshuwelijk worden, maar Echte Liefde! Zo niet op het eerste, dan toch op het tweede gezicht.

Dat gaat lukken bij dit gebouw, dat met al zijn internationale inspiratie zo goed bij Utrecht past, en vanwege zijn statuur een mooi tegenwicht vormt tegen de Inktpot aan de andere kant van het station en het muziekpaleis aan het Vredenburg. Daarnaast is het een genereus gebouw; geen ijdel gebouw dat zelf de aandacht opeist, maar alle ruimte geeft aan de gebruikers van zowel de Bibliotheek++ als het park als de kade. Het is een icoon, maar vormt tegelijk een verbindende schakel in dit gefragmenteerde gebied.

Wat nu voor ligt, is een visie; de vorm ligt nog niet vast. Zowel van de jury als uit de publieksreacties zijn vele aanwijzingen gekomen voor de uitwerking. Zo drukt het publiek de architecten op het hart: zorg dat het geen somber, donker gebouw wordt, maar een uitnodigend gebouw; let op de vormgeving van de glazen entree in verhouding tot de compositie van de gevel; betrek het publiek bij de invulling van de bibliotheek, denk aan stilteplekken etc. Een gebouw kortom als 'een grote druppel licht, lucht en water tussen de toch wel krap wordende stadsbebouwing' zoals een inwoner schreef.

We kunnen hier het beste afsluiten met een uitspraak van Rapp+Rapp zelf: er moet nog gewerkt worden aan de identiteit en de ziel van het gebouw zodat het ook werkelijk een brandpunt kan worden van de collectieve culturele aspiraties van Utrecht.

Nu gaat het pas echt beginnen!

Utrecht, juli 2008

Bijlage: samenvatting publieksreacties Bibliotheek++

Van 26 mei tot en met 22 juni kon het publiek een reactie geven op de zeven visies van de architecten. In totaal 223 mensen maakten gebruik van deze mogelijkheid. Er zijn 179 reacties ingevuld op het digitale reactieformulier op www.cu2030.nl en er zijn 50 reactieformulieren ingevuld en afgegeven bij de Centrale Bibliotheek aan de Oudegracht, waar ook de tentoonstelling staat.

Wat is gevraagd aan het publiek?

Het publiek is gevraagd om een kwalitatieve reactie op basis van de verschillende visies die ze hebben gezien. Hier is heel verschillend mee omgegaan. De één becommentarieert heel uitgebreid elke visie; de ander volstaat met het noemen van 1 architect die aanspreekt. Een samenvatting van de inhoudelijke reacties per architect (op alfabetische volgorde) vindt u in dit document. Evenals een samenvatting van de algemene reacties die niet toegeschreven kunnen worden aan één architect.

Daarnaast kon men aangeven of men op de hoogte gehouden wil worden van de voortgang van het ontwerp en de bouw van de nieuwe bibliotheek++ (dit wilden 109 mensen) en of men in het vervolgetraject wil meedenken over het ontwerp en de invulling van het gebouw (dit wilden 73 mensen).

Waarom is het publiek om een reactie gevraagd?

Om het publiek al in een vroeg stadium te informeren over en te betrekken bij de ontwikkeling van de nieuwe bibliotheek, is het publiek de mogelijkheid geboden een reactie te geven. Voor de jury van waardevolle informatie omdat het een beeld geeft van wat het publiek aanspreekt en wat niet. Daarnaast is het van grote waarde voor de uiteindelijke architect die het gebouw gaat ontwerpen. De reacties worden meegegeven aan de architect zodat hij/zij hier rekening mee kan houden bij het maken van het ontwerp.

ALGEMENE REACTIES

Niet elke reactie spreekt zich uit over één of meerdere visies van de architecten, maar heeft een tip of hartekreet in het algemeen. Al deze reacties staan hieronder samengevat en verdeeld per rubriek:

Tips over de invulling van het gebouw:

- Zorg is uitgesproken over de toegankelijkheid voor mensen die slecht ter been zijn of rolstoelgebruikers. "Zorg voor een toegankelijk gebouw voor mensen van alle leeftijden en achtergrond. Denk hier van tevoren al over na!"
- Ook wordt een aantal keer aandacht gevraagd voor de duurzaamheid. Voor bijvoorbeeld groene dakbedekking, natuurlijke ventilatie, gerecyclede bouwmaterialen etc. "Het is schokkerend om te lezen hoe weinig concreet alle architecten zijn over de duurzaamheid van de gebouwen. Uit de meeste inzendingen blijkt dat de duurzaamheid pas na het ontwerpproces is ingevuld en ze zijn daarin gruwelijk ouderwets."

- Verder wordt benadrukt dat het uiteindelijk vooral om de binnenkant moet gaan “De buitenkant is leuk, en prettig als dat een icoon in de stad kan worden, maar vooral de binnenkant, de combinaties van functies enzovoort vind ik van groot belang. Het gevoel dat je er zo binnen kan lopen, openheid en levendigheid binnen vind ik veel belangrijker dan de buitenkant. Hoe prettig het open karakter van een 'open' bibliotheek is kun je in Amsterdam merken.”
- De aansluiting op de openbare ruimte (“Belangrijke voorwaarde voor een goed gebouw is niet alleen in- en exterieur, maar zeker ook de inpassing in de context en daarmee ook de aansluiting met de openbare ruimte”) en het groen in die openbare ruimte (“Probeer zo veel mogelijk Smakkelaarsveld –en dus ook de bomen– te behouden.”) vindt men ook van groot belang.
- Over de (combinatie van) functies in het gebouw: “Ik wil pleiten voor een goede scheiding van functies, vooral wat geluid betreft. Een bieb mag in deze tijd naast alle leuke dingen ook een stilteplek bieden. Zou ook dringend willen pleiten voor een museum voor hedendaagse kunst ipv huizen“ en “Van belang is dat er veel ruimte voor de bieb is, bij voorkeur multifunctioneel (meer ruimte voor mediapresentaties)” en “Voor mij zijn ‘leeshoekjes’, een boekencafé, internetruimte, een bioscoop (ook art-house films graag) en betere WC’s erg belangrijk! Het water en het park moeten ook een deel van de bibliotheek uitmaken. Het is jammer dat er niet ook een gedeelte huurwoningen komt” en “maak geen parkeergarage in het gebouw”.
- Er wordt op gewezen de gebruikers al vroeg te betrekken. “De bibliotheek is voor mij een publieke en sociale ruimte van enorm belang, die zowel qua vormgeving als qua gebruiksvriendelijkheid gastvrij hoort te zijn. Laten we lering trekken uit de gebreken in functionaliteit van de UB in Utrecht en de nieuwe bibliotheek in Amsterdam, en bij de nieuwe Utrechtse bibliotheek vormgeversambitie combineren met werkelijke aandacht voor de gebruikers.”
- Nog twee losse reacties: “Wat mij betreft is het grootste probleem de busbaan, alle architecten zeggen dat ze dit opgelost hebben, maar de meesten maken donkere gangen / of stoppen de busbaan weg. En dus de architect die dit probleem het beste weet op te lossen is naar mijn mening degene die het gebouw gaat maken... “ en “Wat de bibliotheek betreft: denk aan de combi filmruimte met media-ateliers; dus niet alleen aanbod maar ook interactieve faciliteiten en ruimte; de combi ontmoeting en cultuur met ontspanning, podia, een café-plek etc. In de toekomst willen mensen ook zelf deel zijn en schepper zijn van het geheel; dit naast de traditionele verwachting van een bibliotheek waar je een plek vindt voor rust, reflectie, lezen. We hoeven niet een superbruisend lawaaierig gebouw daar, genoeg aanbod in de binnenstad en achter het station straks. Er moet iets van harmonie zijn, iets moois, een sfeer die elders niet is, en toch toegankelijk voor iedereen, jong en oud, laag- en hoogopgeleid. En tot slot natuurlijk de verbinding met het water er omheen, en de weerspiegeling in het gebouw. Als een grote druppel licht, lucht en water tussen de toch wel krap wordende stadsbebouwing. De architecten moeten ook goed nadenken over het onderhoud van het gebouw aan de buitenkant, dat vraagt ingenieuze oplossingen gekoppeld aan duurzaamheid.”

Algemene opmerkingen over de uitwerkingen van de architecten:

- “Eigenlijk alle architecten geven tekst en uitleg over de visie van openheid, transparantie en interactie tussen publiek en privaat. Maar dat moet ook goed tot uiting komen in het

ontwerp. Ze hebben allemaal voor en nadelen. Maar het mooiste is dat de goede aspecten bij elkaar komen. De goede aspecten vind ik duurzaamheid bv warmtewinning uit de bodem. De openbare ruimte mag zeker niet verstopt zitten in het gebouw; het moet goed zichtbaar zijn van buitenaf en logisch aanhaken op de omgeving.”

- “geen grijze blokkendozen!”
- “Uw bibliotheek is ook zichtbaar vanaf Lange Viestraat, Potterstraat, zelfs vanaf de Haas op het Neude. Een gezichtspunt vanaf deze standpunten ontbreekt tot nu toe.”
- “Plaatjes zijn leuk, maar als het er op aankomt en bv. de financiën vallen tegen, blijft er helemaal niets van over.”

Geen enkele architect kiezen:

- Een paar keer wordt genoemd dat geen enkele visie goed is en dat op zoek moet worden gegaan naar nieuwe architecten. Naar bureaus die meer doen met de historie van Utrecht en typologie van een bibliotheek. Of die meer passen bij de uitkomst van het referendum (“we kozen voor de uitstraling van Maastricht, niet van Rotterdam). “ik vind dat in geen van alle de menselijke maat die past bij een provinciestad als Utrecht terug te vinden is.” Of naar bureaus die geen moderne nieuwbouw maken, maar “een klassieke bibliotheek in een soort nieuwerwetse Romeinse stijl”.
- Sommigen willen de bibliotheek liever aan de Oudegracht houden, vanwege de ideale locatie middenin de oude binnenstad, of wil überhaupt geen bebouwing op het Smakkelaarsveld.

Over het feit dat je een mening kunt geven:

- Een paar keer wordt aangegeven dat het zo fijn is om een mening te geven. Oók voor mensen buiten Utrecht–stad.
- Ook noemt iemand dat het aan de opdrachtgever is om een architect te kiezen en het onzinnig is dat mensen een mening kunnen geven.

Nog een paar hartekreten / tips:

- Een aantal mensen geeft de reactie het geweldig te vinden dat er een nieuwe bibliotheek komt. “Geweldig dat de stad een nieuwe, moderne bibliotheek krijgt” en “Dus dat wordt naast de universiteitsbibliotheek (ook niet misselijk) een tweede klapper voor Utrecht! Wel opvallend dat bibliotheken steeds meer status krijgen. Moeten toch wel een paar centen voor neergeteld worden. Vergelijk het met musea, maar goed, dat is al tijden zo, dat daar vaak spraakmakende ontwerpen van spraakmakende architecten worden gerealiseerd.” En “Ik vind het algemene idee voor de nieuwe bibliotheek spannend! Met de bioscoop en de kunstinstellingen hoop ik dat het meer bezoekers in de bibliotheek zal trekken.”
- “Tip: schaf het ooit door compromissen bereikte hoogbouwlimiet in het vernieuwde stationsgebied per direct af. De gebouwen worden te breed te lomp en deze hoogtes hebben het gewoon niet. Het verstikt en vervult niet de functie als skyline. Twee torens met hoogtes van 120 tot 160 meter zullen het beeld van Utrecht een mooi aanzicht geven. Een mooi open stationsgebied met wat hoge slanke torens en een ruimtelijker buitenruimte.”
- “Utrecht heeft een volstrekt uniek oud centrum en verdient de hoogste kwaliteit. Het is hoog tijd dat er een fantastisch gebouw komt op het slagveld van Hoog Catharijne.”
- “U kunt PR-aandacht aan de oude bieb en haar geschiedenis geven als positief afscheid.”

Wijkraad

In de vergadering van de Wijkraad Binnenstad van 11 juni 2008, is de architectenselectie aan bod gekomen. De wijkraad heeft geen voorkeur uitgesproken voor de ene of de andere architect, want zeggen ze zelf, smaken verschillen en elk lid van de wijkraad zal een andere opvatting hebben over wat mooi of lelijk is. In het algemeen willen ze graag de volgende punten meegeven aan de jury:

- Ga niet te soepel om met de randvoorwaarden en kijk naar het gebouw in samenhang met de omgeving! Er zijn al veel discussies gevoerd over het groen op het Smakkelaarsveld, en de wijkraad wil niet dat het gebouw nog meer van het groen in beslag neemt dan in de randvoorwaarden staat. “er wordt een enorm dominant gebouw neergezet in een gebied, waarvan de bewoners hebben aangegeven dat zij daar sterk behoefte hebben aan groen. Dat komt er niet, en er dreigt nu zelfs nog meer afgeknabbeld te worden. Bij ieder plan wordt de openbare ruimte ingekrompen, terwijl het referendum iets anders heeft aangegeven. Maar het gaat hier wel om een doorkijk vanuit de trein richting binnenstad, het is een oriëntatiepunt. Zo'n kolossaal gebouw neemt alle zicht op de binnenstad weg, en dat is heel jammer.”
- Wat betreft het woningprogramma is de vraag of er ook betaalbare woningen in het gebouw kunnen komen. Het programma zou een aanvulling moeten zijn op de behoefte vanuit de binnenstad.

REACTIES PER ARCHITECT

3XN

3XN roept de meeste reacties op, zowel positief als negatief. Ondanks dat er enkele eisen uit het programma van eisen overschreden worden (zoals de helling die buiten de toegestane ruimte valt), vindt men het een spraakmakend gebouw. Reacties zijn voornamelijk gericht op de schets die 3XN van de buitenkant heeft gemaakt. Termen die je veel terugziet in de beoordeling van deze schets: “open”, “uitnodigend”, “vernieuwend”, “organisch”, “opvallend”, “modern”, “spraakmakende architectuur”. Ook de trappen vindt men erg leuk. Het meest gewaardeerd wordt de samensmelting met het park: “De verbinding tussen park en groene gevel zorgt voor een geheel met de buitenruimte.”

Ook zijn er wat negatieve reacties. Die richten zich ook voornamelijk op de buitenkant. Van “chaotisch ontwerp, past niet in de omgeving” tot “schreeuwerig en overdreven”. De trap vindt ook niet iedereen positief. Er wordt genoemd dat deze winderige plek nooit een prettige verblijfsplek kan worden.

BIG

De hangende tuinen, het groen en de dynamische en organische vormen spreken het meeste aan in dit ontwerp. Ook de helderheid en de mooie relatie met het toekomstige Muziekpaleis worden genoemd als positieve punten. Eén van de reacties: “Mij spreekt de visie van het bureau BIG het meest aan door zijn openheid en beslotenheid tegelijkertijd. Geïntegreerd in de stad, speelse belijning van de buitengevels, openheid naar buiten en naar binnen, het spel met de hoogteverschillen van de verschillende niveaus (en daarmee verbonden functies). De zeer flexibele opzet, ongetwijfeld nog nader uit te werken. De toekomstige bewoners van de appartementen

biedt deze visie een bijzondere woonsituatie en –omgeving. Het geheel is heel beweeglijk en ruimtelijk gedacht!”

Negatievere reacties zijn er over de aansluiting met de omgeving. Men vindt het te veel in zichzelf gekeerd. “Een spannend interieur misschien, maar hoe het gebouw zich voegt naar de specifieke situatie laat nog veel te raden over. Dit ontwerp zou willekeurig waar ook ter wereld kunnen worden gerealiseerd”.

Claus & Kaan

“Een fraai no nonsense gebouw” is een uitspraak die de reacties op hun visie goed typeert. “Helder”, “duidelijk”, “veilige keuze”, “stijlvol”, “netjes” en “tijdloos” zijn woorden die hiervoor gebruikt worden. Daarnaast is men te spreken over de subtiele en fraaie overgang van binnen naar buiten.

Over het uiterlijk van het schetsontwerp is men minder te spreken. Termen als “te weinig inspirerend”, “te kil”, “weinig vernieuwend”, “anywhere, anyplace”, “Ouderwets, baksteen en te schoenendoos” typeren deze negatief getinte reacties.

DOK

De visie van DOK roept veel reacties op. Typisch een visie waar je óf helemaal weg van bent, óf helemaal niks vindt.

De ‘aanhangers’ van het getoonde schetsontwerp roemen voornamelijk het speelse, organische ontwerp. “Het ontwerp heeft een zeer vriendelijke, open, welkome uitstraling en heeft natuurlijke vormen. Het ontwerp voelt ‘warm’. Zou hier zeer graag binnen willen kijken!” Ook de originaliteit werpt hoge ogen: “Gewaagd eigenzinnig en ‘out-of-the-box’, verfrissend in de strakke en saai vormgegeven omgeving”. Tot slot spreekt ook de openheid en het groene karakter erg aan.

De ‘tegenstanders’ vinden de punten die de aanhangers juist zo aanspreken, onaantrekkelijk in de visie. Vergelijkingen worden gemaakt met een snoepwinkel en vinden het eerder thuishoren in de Efteling. “Het ontwerp van DOK zou niet misstaan in de Efteling, maar het mist de interactie met het Smakkelaarsveld en de verdere omgeving.” Termen als “te druk” en “te modern” worden ook genoemd.

Rapp+Rapp

Het woord “statig” komt meerdere malen terug in de reacties. Verder heeft men het over “veilige keuze”, “het straalt rust uit” en “de beste combinatie van openheid en toegankelijkheid met de functies entertainment, bibliotheek en wonen”. Het gebouw zou volgens de reacties goed passen in de omgeving, bij het Muziekpaleis en Utrecht. “De grote oppervlakte van de ramen zorgen ervoor dat binnen overloopt in buiten. De natuur en het groen wordt hier dus mee naar binnen gehaald. Het gebouw is herkenbaar, maar staat niet misplaatst door zijn ‘gewone’ uitstraling.”

Het commentaar gaat vooral over de vorm en kleur. “Te massief, te donker, te saai en te onvriendelijk”. Ook vindt men dat het te weinig onderscheidend is. “Het ontwerp van Rapp+Rapp mist expressiviteit, een dergelijke vormgeving in donkere baksteen vinden we inmiddels her en der in Leidsche Rijn en andere Vinex wijken en begint onderhand stierlijk te vervelen.”

SeARCH

De aansluiting op de stad en Vredenburgknoop wordt als positief gewaardeerd. Verder vindt men het “modern”, “innovatief” en “een mooie balans bieden tussen functionaliteit enerzijds en mooie vormgeving anderzijds”. Over de functionaliteit wordt ook nog gezegd: “Ook een goed idee om het bereiken van de overige publieke functies te combineren met de bieb. Deze integratie van functies zal voorkomen dat er een dode hoek wordt gevormd waar niets te beleven valt. Interactie tussen de functies en bezoekers wordt daarmee gestimuleerd waardoor het blikveld van de bezoeker zal worden verruimd met als gevolg allerlei nieuwe ervaringen en impulsen. Een prettig verblijfsklimaat zal dat nog extra stimuleren.”

Negatiever is men over de “relatief smalle opening die niet uitnodigend overkomt”. De visie wordt door enkelen als chaotisch en warrig bestempeld. Verder is er commentaar op een slechte uitwerking van de binnenkant en op een “kolossaal” uiterlijk.

VMX

“Gewoon een lekker gebouw” is misschien wel de reactie die het algemene beeld typeert. De reacties “Het is prachtig door zijn eenvoud, maar wel serieus genoeg om op dit plek te mogen staan” en “ingetogen doch sprekend icoon aan de stad” onderstrepen dit. Verder spreekt het energiezuinige karakter, de transparantie en de rust erg aan. “Dit gebouw straalt bovendien een zekere rust uit wat erg belangrijk is voor die drukke plek”

De bedenkingen richten zich vooral op de ruimte die onder het gebouw ontstaat door het volledig ‘optillen’ van het gebouw. Men is bang voor een donkere, onveilige en tochtige plek. “Het ontwerp van VMX Architects zal vanuit het heelal aardig ogen, maar vanaf de straat niet meer zijn dan een somber plafond waar je onderdoor moet.”

Utrecht, 25 juni 2008